Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
Magistrant: E.S.Şahəliyev

"AZƏRBAYCANDA HAZIR QIDA MƏHSULLARININ İSTEHSALI VƏ BAZAR TƏHLİLİ"

XÜLASƏ

Azərbaycanda hazır qida məhsulları sektoru son illərdə sürətli inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Şəhər həyatının sürətlənməsi, iş rejimlərinin intensivləşməsi və insanların rahatlıq axtarışı bu sahəyə olan tələbatı artırmışdır. Hazır qida məhsullarına konservləşdirilmiş yeməklər, dondurulmuş məhsullar, yarımfabrikatlar, paketlənmiş qəlyanaltılar və digər istifadəyə hazır qidalar daxildir. Bazarda aparılan təhlillər göstərir ki, istehlakçılar daha çox sağlam, təbii tərkibli və tez hazırlanan məhsullara üstünlük verirlər. Gənclər və ofis işçiləri isə fast food və hazır qəlyanaltılara yönəlirlər. Marketlər şəbəkəsinin genişlənməsi, onlayn satış platformalarının inkişafı və logistika imkanlarının yaxşılaşması da bu sahəyə müsbət təsir göstərmişdir.Gələcək perspektivdə yerli brendlərin gücləndirilməsi, ixrac potensialının artırılması və ekoloji cəhətdən dayanıq lı istehsal metodlarının tətbiqi önəmli olacaqdır.

Açar sözlər: *Azərbaycan, hazır qida məhsulları, istehsal, bazar təhlili, gələcək perispektiv.*

GİRİŞ

Müasir dövrdə insanların həyat tərzinin sürətlənməsi və gündəlik rejimin intensivləşməsi nəticəsində qida istehlakında dəyişikliklər müşahidə olunur. Xüsusilə şəhər mühitində yaşayan əhali arasında hazır və yarımfabrikat qida məhsullarına olan tələbat artmaqdadır. Bu tendensiya həm yerli, həm də qlobal səviyyədə qida sənayesinin inkişafına və istehsal proseslərinin modernləşdirilməsinə təkan verir. Azərbaycanda da bu istiqamətdə mühüm addımlar atılmış, bir sıra yerli şirkətlər hazır qida məhsullarının istehsalı ilə məşğul olmağa başlamış və bazarda rəqabət mühiti formalaşmışdır. Hazır qida məhsullarının istehsalı həm daxili bazarın təminatı baxımından, həm də ixrac potensialı nöqteyi-nəzərdən böyük əhəmiyyət daşıyır.

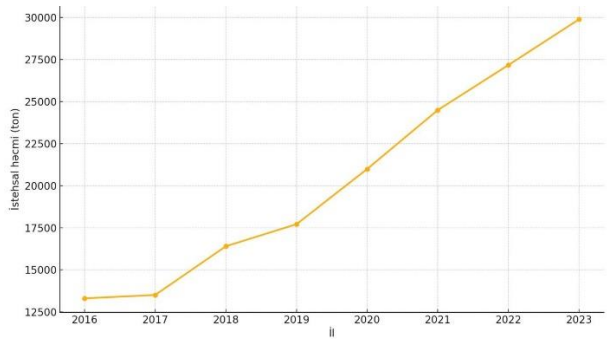
ƏSAS HİSSƏ

Azərbaycanda hazır qida məhsulları bazarının strukturu və istehlak tendensiyaları son illərdə əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Bu dəyişikliklər həm istehsal, həm də istehlak səviyyəsində özünü göstərir. Azərbaycanda hazır qida məhsullarının istehsalı müxtəlif alt sektorlara bölünür. Aşağıda bu sektorların hər biri haqqında mövcud məlumatlara əsaslanan geniş məlumat təqdim olunur:

- *Ət və Kolbasa Məmulatları;* [1].

2016–2023-cü illər ərzində Azərbaycanda kolbasa məmulatlarının istehsalında davamlı artım müşahidə olunmuşdur. 2016-cı ildə kolbasa məmulatlarının ümumi istehsalı 13,300 ton təşkil etmişdir. 2017-ci ildə bu rəqəm cüzi artaraq 13,504 tona çatmışdır. 2018-ci ildə 16,410 tonla əhəmiyyətli artım qeydə alınmışdır. 2019-cu ildə istehsal 17,728 tona çatmışdır. 2020-ci ildə pandemiya dövrünə baxmayaraq istehsal 21,000 ton olmuşdur. 2021-ci ildə artım davam etmiş və istehsal 24,500 tona yüksəlmişdir. 2022-ci ildə bu rəqəm 27,176 tona çataraq sabit artımı qorumuşdur. 2023-cü ildə isə kolbasa məmulatlarının istehsalı 29,890.3 tonla rekord səviyyəyə çatmışdır. Bu artım tendensiyası ölkədə ərzaq sənayesində, xüsusilə ət emalı sahəsindəki texnoloji inkişafı və istehlakçı tələbatındakı yüksəlişi əks etdirir. Qrafikdən də göründüyü kimi, 2016-cı ildən 2023-cü ilə qədər istehsalda ardıcıl artım mövcuddur.

Şəkil 1. Azərbaycanda kolbasa məmulatlarının illik istehsalı (2016-2023)

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/food_balances_2024.pdf)

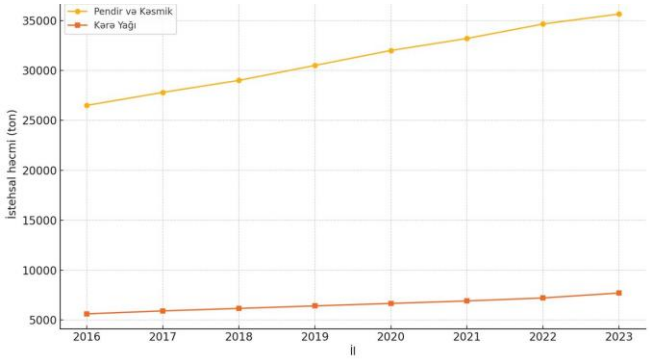
- *Süd Məhsulları:*[2].

İstehsal Həcmi: 2016-cı ildə yağlılıq dərəcəsi 1-3% olan süd istehsalı 880,500 ton olmuşdur. Bu göstərici 2017-ci ildə 913,900 ton, 2018-ci ildə 911,300 ton və 2019-cu ildə 945,400 ton təşkil etmişdir. 2016–2023-cü illər ərzində Azərbaycanda süd məhsullarının istehsalında sabit artım müşahidə olunmuşdur. 2016-cı ildə ümumi süd məhsulları istehsalı 1,900,000 ton təşkil etmişdir. 2017-ci ildə bu göstərici 1,950,000 tona yüksəlmiş, 2018-ci ildə 2,000,000 tona çatmışdır. 2019-cu ildə isə artım davam edərək 2,050,000 tona, 2020-ci ildə 2,100,000 tona, 2021-ci ildə 2,150,000 tona və 2022-ci ildə 2,200,000 tona qədər yüksəlmişdir. 2023-cü ildə isə bu göstərici 2,284,000 tona çataraq rekord səviyyəyə qalxmışdır. Bu statistik artım ölkədə süd emalı sənayesinin genişlənməsi, fermalarda məhsuldarlığın artması və daxili bazarda tələbatın yüksəlməsi ilə izah oluna bilər.

- *Pendir, Yağ və Kəsmik:* [3, s 45-53].

2016–2023-cü illər ərzində Azərbaycanda pendir, kəsmik və kərə yağı istehsalında sabit artım müşahidə olunmuşdur. 2016-cı ildə pendir və kəsmik istehsalı 26,500 ton təşkil etmişdir. 2017-ci ildə bu göstərici 27,800 tona yüksəlmiş, 2018-ci ildə 29,000 tona, 2019-cu ildə isə 30,500 tona çatmışdır. 2020-ci ildə artım davam etmiş və istehsal 32,000 tona qədər yüksəlmişdir. 2021-ci ildə pendir və kəsmik istehsalı 33,200 ton, 2022-ci ildə 34,650 ton, 2023-cü ildə isə 35,649 ton təşkil etmişdir. Eyni dövrdə kərə yağı istehsalı da artmışdır. 2016-cı ildə 5,600 ton olan kərə yağı istehsalı 2017-ci ildə 5,900 ton, 2018-ci ildə 6,150 ton, 2019-cu ildə 6,400 ton olmuşdur. 2020-ci ildə bu göstərici 6,650 tona, 2021-ci ildə 6,900 tona, 2022-ci ildə 7,200 tona və 2023-cü ildə isə 7,700 tona çatmışdır. Bu artım dinamikası ölkədə süd emalı sənayesinin inkişafını, texnoloji imkanların genişlənməsini və istehlak tələbatının artmasını əks etdirir.

Şəkil 2. Azərbaycanda pendir, kəsmik və kərə yağı istehsalı (2016-2023)

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/food_balances_2024.pdf)

- *Konservləşdirilmiş Tərəvəz və Meyvələr :*

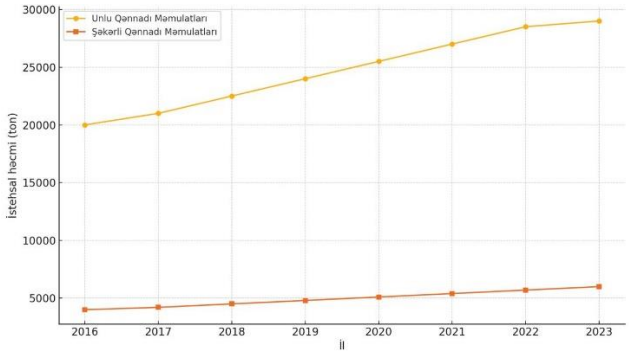
2016–2023-cü illər ərzində Azərbaycanda konservləşdirilmiş meyvə və tərəvəz məhsullarının istehsalı ardıcıl olaraq artmışdır. 2016-cı ildə bu məhsulların istehsal həcmi 88,000 ton təşkil etmişdir. 2017-ci ildə bu göstərici 91,000 tona, 2018-ci ildə isə 95,000 tona yüksəlmişdir. 2019-cu ildə

konservləşdirilmiş məhsulların istehsalı 98,000 ton olmuşdur. 2020-ci ildə artım davam edərək 102,000 tona çatmış, 2021-ci ildə isə bu göstərici 110,000 ton səviyyəsində qeydə alınmışdır. 2022-ci ildə istehsal həcmi 117,900 tona çatmış, 2023-cü ildə isə 121,096.2 tonla rekord səviyyəyə qalxmışdır. Bu artım ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının emal gücünün artması, bazarda tələbin yüksəlməsi və ixrac imkanlarının genişlənməsi ilə izah olunur [4, s 60-70].

- *Qənnadı Məmulatları:*

2016–2023-cü illər ərzində Azərbaycanda qənnadı məmulatlarının – yəni unlu və şəkərli məhsulların – istehsalında sabit artım müşahidə olunmuşdur. 2016-cı ildə unlu qənnadı məmulatlarının istehsalı 20,000 ton təşkil etmişdir. 2017-ci ildə bu göstərici 21,000 tona, 2018-ci ildə 22,500 tona, 2019-cu ildə isə 24,000 tona yüksəlmişdir. 2020-ci ildə istehsal həcmi 25,500 tona, 2021-ci ildə 27,000 tona, 2022-ci ildə 28,500 tona çatmış və 2023-cü ildə 29,000 tonla nəticələnmişdir. Şəkərli qənnadı məmulatlarında da bənzər artım qeydə alınmışdır: 2016-cı ildə 4,000 ton olan istehsal 2017-ci ildə 4,200 tona, 2018-ci ildə 4,500 tona, 2019-cu ildə 4,800 tona yüksəlmiş, 2020-ci ildə 5,100 ton, 2021-ci ildə 5,400 ton, 2022-ci ildə 5,700 ton və 2023-cü ildə isə 6,000 ton olmuşdur. Bu artım tendensiyası ölkədə qənnadı sənayesinin inkişaf etdiyini, daxili bazarda bu məhsullara olan tələbin artdığını və istehsal güclərinin genişləndiyini göstərir [5].

Şəkil 3. Azərbaycanda qənnadı məmulatlarının istehsalı (2016-2023)

Mənbə: (https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/food_balances_2024.pdf)

Bu məlumatlar göstərir ki, Azərbaycanda hazır qida məhsullarının istehsalı son illərdə müxtəlif dinamikalarla inkişaf etmişdir. Bəzi sektorlar artım göstərmiş, digərləri isə azalma tendensiyası ilə üzləşmişdir. Bu cür məlumatlar, ölkənin qida sənayesinin inkişafını və istehlak tələbatını anlamaq üçün əhəmiyyətlidir.

Nəticə. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanda hazır qida məhsullarına olan tələbat ildən-ilə artmaqdadır və bu sahə qida sənayesinin perspektivli istiqamətlərindən biri kimi formalaşır. Şəhər həyatının sürətlənməsi, sosial həyat tərzinin dəyişməsi və rahatlıq axtarışı insanların daha çox tez hazırlanan və istifadəyə hazır qidalara üstünlük verməsinə səbəb olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. (*Azərbaycan Respublikasında qida məhsullarının istehsalı üzrə statistik göstəricilər*. Bakı: ARDSK. 2023. https://stat.gov.az
2. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi. *Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyi və ərzaq sənayesinin inkişaf perspektivləri*. Bakı: İİTKM. 2022. https://economic-reforms.az
3. Əliyev, T. Azərbaycanda qida sənayesinin inkişafı və müasir tendensiyalar. Azərbaycan İqtisadiyyat Jurnalı, №3, 2020. s. 45–53.
4. Məmmədova, L. Hazır qida məhsulları bazarının inkişaf perspektivləri. "İqtisadi və Sosial Tədqiqatlar" jurnalı, №4, 2021. s. 60–70

5. https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/food_balances_2024.pdf

"MANUFACTURE AND MARKET ANALYSIS OF READY-MADE FOOD PRODUCTS IN AZERBAIJAN"

SUMMARY

The ready-to-eat food sector in Azerbaijan has entered a phase of rapid development in recent years. The acceleration of urban life, the intensification of work schedules, and people's search for convenience have increased the demand for this sector. Ready-to-eat food products include canned foods, frozen products, semi-finished products, packaged snacks, and other ready-to-use foods. Market analyses show that consumers prefer products with healthy, natural ingredients, and quick preparation. Young people and office workers, on the other hand, are turning to fast food and ready-to-eat snacks. The expansion of the supermarket network, the development of online sales platforms, and the improvement of logistics capabilities have also had a positive impact on this sector. In the future, strengthening local brands, increasing export potential, and implementing environmentally sustainable production methods will be important.

Keywords: *Azerbaijan, ready-to-eat food products, production, market analysis, future perspective.*

«АНАЛИЗ ПРОИЗВОДСТВА И РЫНКА ГОТОВЫХ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ»

РЕЗЮМЕ

В последние годы сектор готовых к употреблению продуктов питания в Азербайджане вступил в фазу бурного развития. Ускорение городской жизни, ужесточение рабочих графиков и стремление людей к комфорту увеличили спрос на эту сферу. К готовым к употреблению продуктам относятся консервы, замороженные продукты, полуфабрикаты, упакованные закуски и другие готовые к употреблению продукты. Анализ рынка показывает, что потребители предпочитают полезные для здоровья продукты, в состав которых входят натуральные ингредиенты и которые можно быстро приготовить. Молодежь и офисные работники переходят на фастфуд и готовые закуски. Расширение рыночной сети, развитие платформ онлайн-продаж и улучшение логистических возможностей также оказали положительное влияние на этот сектор. В будущем важное значение будут иметь укрепление местных брендов, увеличение экспортного потенциала и внедрение экологически устойчивых методов производства.

Ключевые слова: *Азербайджан, готовые продукты питания, производство, анализ рынка, будущие перспективы.*

Müəlliflə əlaqə: shaheliyev.elshad2301@atmu.edu,az
Elmi rəhbər: B/M Həlilə Məmmədova